

דבר תורה לשבת

מאת הרב גור גלון

פרשת משפטים

רכיב האושר וההצלחה הבלעדי של האדם

פרשתנו פותחת בדיני עבד עברי. לא לחינם בחרה התורה לפתוח את הפרשה לאחר מתן תורה בדיני העבד היות כי עולה מדברי התורה שהיא מנסה למעט ככל האפשר את תופעת העבדות.

ורק אם רוצה העבד להישאר, מעבר לשש שנים קיימת לו אפשרות כזאת, אך גם על הרצון הזה התורה מביעה מחאה:

"ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בניי לא אצא חופשי, והגישו אדוניו אל האלוהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם".

רש"י מביא את דברי חז"ל בהסברם את מחאת התורה:

"...ואם מוכר עצמו, אופן ששמעה על הר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים', והלך וקנה אדון לעצמו, תרצע. ר' שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר מה נשתנו דלת ומזוזה מכל בלים שבבית, אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי 'כי לי בני ישראל עבדים', עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם".

אחד מעקרונות העל של התורה הוא החירות, יש חשיבות עצומה לחירות, כי הרי אם האדם הוא לא בן חורין, הוא לא בעל עצמאות ובחירה, וממילא אין משמעות לכל מעשיו, הרמב"ם בשמונה פרקים, פרק שמיני מאריך מאד, להגן על החירות, להגן על הבחירה:

"ואמנם ביארתי לך זה, כדי שלא תחשוב לאמיתיות אותן ההזיות שיבדון בעלי גזירת הכוכבים, באשר הם טוענים כי מולדות בני האדם ישימום בעלי מעלה או בעלי פחיתות, ושהאדם מוכרח על אותן הפעולות דווקא.

אבל אתה דע, כי דבר מוסכם עליו מתורתנו ומפילוסופית יון, כמו שאימתוהו טענות האמת, **שמעשי האדם כולם מסורים אליו, אין כופה עליו בהם, ולא מושך לו מבחוץ בשום פנים, שיטהו אל מעלה או פחיתות**; אלא אם כן תהיה הכנה מיזגית בלבד, כמו שבארנו, שיקל בגללה דבר או יקשה, אבל שיחוייב או ימנע - אין בשום פנים (לכל אדם יש דברים שבטבעו יותר קל לו לעשותם או יותר קשה, אך אין כאן חיוב או מניעה, אלא רק דרגות קושי שונות).

ואילו היה האדם מוכרח על מעשיו - היו בטלים הצווי והאזהרה התוריים, והיה כל זה שווא גמור, הואיל ואין בחירה לאדם במה שיעשה (אין מה לצוות על האדם ציוויים אם בכל מקרה הוא לא יכול לבחור).

וכמו כן היה מתחייב ביטול הלימוד, והחינוך, ולמידת המלאכות כולן, כל זה היה הבל, הואיל והאדם אין מנוס לו בהכרח, בגלל מושכו מבחוץ, לשיטת מי שסובר כן, ממעשה פלוני שיעשהו, וממדע פלוני שידעהו, וממידה פלונית שתקנה לו (אין מה

ללמוד שהרי בכל מקרה תעשה מה שאתה אמור לעשות).

והיה השכר והעונש גם כן עוול גמור, הן ממנו קצתנו לקצתנו, והן מה' לנו. לפי שזה שמעון ההורג לראובן, אם היה זה כפוי ומוכרח להרוג, וזה כפוי ומוכרח ליהרג - למה נענוש את שמעון? ואיך יתכן גם כן עליו יתעלה, צדיק וישר, שיענישו על מעשה שאין מנוס לו מעשותו, ואפילו השתדל שלא יעשהו לא היה יכול? (אין מה לתת שכר או עונש, לא מה' אלינו ולא כסדרים חברתיים שהרי האדם אין לו בחירה ומה יש להענישו או לתת לו שכר על מה שעשה). והיו גם כן בטילות ההכנות כולן עד האחרונה שבהן, מבניית הבתים, וקניית המזון, והבריחה בעת הפחד, וזולת זה, כי אשר נגזר שיהיה - אין מנוס מהיותו. וזה כולו שוא ושקר גמור, ונגד המושכל והמורגש, והריסת חומת התורה, ויחוס עוול לה' יתעלה, חלילה לו מזה".

לכן עקרון החרות הוא עקרון על כפי שאמרנו, כי שום ערך ומשמעות לחיי האדם ללא עקרון זה.

אלא שכאן יש מקום לשאול, הרי באמת תוצאות מעשינו אינם תלויות בנו, יש הרבה גורמים ונסיבות שמגבילות את בחירותינו, הן גורמים פנימיים, כפי שהרמב"ם ציין כל אדם נולד או נבנה בנפשו בשנותיו הראשונות, יכולות פוטנציאליות, ויהיו דברים שהוא יוכל לעשות יותר בקלות ויהיו דברים שייקשו עליו מאד מאד, ולא פחות מכך אנו פועלים בעולם בו ישנם הרבה גורמים חיצוניים, גורמי הטבע, סופות, רעידות אדמה, מחלות ועוד, וכמובן, הגורם האנושי, הסביבה הסובבת אותנו משפיעה, החל מהאנשים הקרובים אלינו, ובימינו מורשת גם ההשפעה הגלובלית, השפעת כלל האנושות על חיי ל אחד ואחד, ואם כן, איפה בחירתנו?

תפיסה זו, אגב גורמת לתחושת צער, שהרי התחושה היא שהצלחותי ואושרי לא תלויים בי.

כאן המקום לעמוד על יסוד היסודות, על הלב של כל חיינו, הבחירה האנושית, כמו גם ההצלחה האנושית, היא – רצון האדם. הקב"ה נתן לנו חופש גמור וחירות שלימה לרצות טוב, לחזק את הרצון, לרומם אותו ולגדל אותו, התוצאות החיצוניות אכן נתונות להרבה מאד גורמים אך הרצון בידינו, והאדם הוא רצונו, והצלחתו של האדם היא ברצונו, על זה האדם נמדד, על זה הוא נבחן, זה הגורם המשפיע, והאדם צריך להסתכל אך ורק על גורם זה, המדד היחיד למעלתו של האדם, להצלחתו, ואם הוא מבין זאת גם לאושרו, הוא הרצון, אם הוא טוב, קדוש, מזוכך ועם עוצמות, האדם הוא טוב. ובדי לעכל רעיון זה, שהוא רעיון מהפכני, הנותן את המושכות ב-100% לאדם, ומאפשר לאדם בחירה מליאה ושלימה, נביא מעט מדברי הרב קוק זצ"ל בעניין:

"והיסוד הגדול: שהרצון הטוב הוא הכול, וכל הכישרונות שבעולם אינם אלא מילואיו... והוא בא להכיר את הטוב האמיתי של ההצלחה הגמורה שאינה תלויה כ"א באדם עצמו, ולא בשום תנאי חיצוני, והוא רק הרצון הטוב. והצלחה זו היא האושר הגדול מכל אוצרות וסגולות, ורק היא מאשרת את כל העולם ואת כל המציאות. כי הרצון הטוב, השורה בנשמה תדיר, מהפך הוא את כל החיים והמציאות לטובה..."

יהי רצון שנדע את הסוד הגדול הזה, את תובנת היסוד הזאת, ונחזק את רצוננו, ונרצה את הטוב בעוצמה אדירה!

מכיוון שיסוד זה הוא כל כך חשוב, וכל כך יסודי, אני מצרף כאן עוד מעט מהרבה מדברי הרב קוק שמדברים על העניין:

"שנואה היא העצבות, מפני שהיא נובעת ממקור היותר משחת שבדעות וברגשות.

הידיעה, שהאדם בהתגלותו בתור בעל רצון, אופיו משתלם כולו בנקודת רצונו דווקא, האושר שלו הוא רצון טוב, כל קיווי האושר וההצלחות הרוממות, שלב כל אדם כל כך עורג להם, אינם כי אם תולדות מנקודת חיים מלאים זו, נקודת הרצון הטוב הקדוש והבהיר, ובתוכן זה דומה האדם בחופשו ליוצרו, ליוצר כל, בחפצו המקיף והחופשי מכל מועקה, כשידיעה זו מתבררת, מיד מוצא האדם את עצמו מלא חדוה, מסולק מכל עצבות.

הוא מכיר שהוא אינו צריך כי אם לאמץ את רצונו לטוב, וזה מסור בידו בכל עת ורגע, ותיכף כשרצונו מתעלה, הרי הוא מתעלה, וכל הספירות העולמיות התלויות בו מתעלות עמו.

ואיך לא יהיה האדם מלא תמיד עז וחדוה, אם טובת הטובות, עושר העשירות, הצלחת ההצלחות, מסור ונתון בידו, והוא מושל בכל המכמנים הנפלאים האצורים באוצר נחמד ושמן זה.

המחשבה שהאושר תלוי במה שהוא חוץ ליכולתו של האדם, ממה שהוא חוץ להוייתו, וחוץ לרצונו, מחשבת פיגול הוא, רשעות וסכלות היא מרופדת. והיא מעוררת את כל התכונות השפלות וכל המידות הרעות שביסוד הרשעה, שכחת ד' וטובו, אורו וישעו, חכמתו חסדו וגבורתו. על כן ישרי לב שמחים תמיד, שמחו בד' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב".

הרצון יסוד החיים הוא, הוא מוכרח להיות פועם בחיים. המוסר, התורה, כל אור קדוש ועליון צריך הוא לפעול עליו להיישירו, אבל לא לטשטש את כוחו.

החלשת כח הרצון על ידי מעמסות מטרידות, אפילו כשהיו נובעות ממקום עליון וקדוש לפי דעת האדם, היא מדלדלת את הצורה העליונה של הוד האדם.

...והמעט הטרחים היא אחת ממגמות התורה האלוהית, הנותנת שביל חיים ומהלך ישר לכל כוח הרצון ממבועו האמיץ, ממקור החיים.

כשמרגיש האדם שרצונו הוא רפוי, צריך הוא להתאמץ לחזקו בכל מיני אימוץ, כדי שיוכל להוציא אל הפועל כל דבר טוב, שחק טבעו מתאים לו.

וטוב יותר לעסוק באימוץ כח הרצון, מלעסוק בפרטים של הטבות מוסריות.

כמובן, בעת שעוסקים באימוץ הרצון, צריכים גם כן שלא לשכח מלעסוק בטהרתו ועדונו, ובהעלאת מדרגתו של הרצון אל הקדושה.

אבל העסק היסודי אצל הלקויים בחלישות הרצון צריך להיות העסק בהגברת עצמיותו של הרצון על ידי עצות שונות טבעיות, מוסריות, שכליות, תורניות, ולא יירף משום עצה שתוכל להועיל למטרתה העליונה של אימוץ כח הרצון בכללו.